

Avioliiton pelastamisesta parisuhteen hoitamiseen

Muodosta sisältöön

Jaana Maksimainen

Abstrakti

Avioliittoa ei nykyaikana ajatella ensisijaisesti yhteisöllistä järjestystä ylläpitävänä sosiaalisena ja taloudellisena instituutiona, vaan kahden ihmisen välisenä suhteena. Sosiologit kuvailivatkin jo 1940-luvulla, kuinka länsimainen avioliitto on muuttunut ja muuttumassa instituutiosta suhteeksi. Samankaltaisia luonnehdintoja avioliiton luonteen muuttumisesta kuultiin varhain myös kirkon taholta, joka toisen maailmansodan jälkeen aktivoitui avioliittoneuvonnan järjestämisessä monessa maassa, myös Suomessa. Varhaisen avioliittoneuvonnan tavoitteena oli ennen kaikkea erojen ehkäiseminen eli avioliittojen kestävyys, mutta avioerojen määrän kasvaessa ja erilaisen auttamistyön laajentuessa kysymys avioliiton laadusta alkoi nousta kestävyyttä tärkeämmäksi. Laadun korostuminen on ilmennyt ennen kaikkea siinä valtavassa tiedon ja ymmärryksen kaipuussa, joka kohdistetaan avioliittoon suhteena. Nyky-Suomessa tämä näkyy parisuhteen ja sen eteen tehtävän työn tähdentämisenä. Tässä Georg Simmelin sosiologiasta ammentavassa artikkelissa avioliiton muutosta analysoidaan painopisteen siirtymänä muodosta sisältöön tarkastelemalla varhaista avioliitto-opastusta ja nykyaikaista parisuhdetyötä. Analyysin lähtökohtana on avioliitto sosiologisena muodon ja sidoksen ongelmana, joka artikkelin mukaan uhkaa usein unohtua moninaisten ”parisuhdeongelmien” kanssa kamppailevassa terapeutisessa yhteiskunnassa. Artikkelissa kritisoidaankin parisuhdetyölle ominaista tapaa lähestyä parisuhdetta vain teknisen toimivuuden näkökulmasta, jolloin kysymys inhimillisestä sidoksesta uhkaa tyypistä yksinomaan elämäntaidolliseksi haasteeksi.

AVAINSANAT: avioliitto, avioliittoneuvonta, formaali sosiologia, parisuhde, parisuhdetyö, perheneuvonta, Simmel, terapeutinen eetos.

Johdanto

ÄLKÄÄ OTTAKO AVIOEROA!

Tarjoamme apua vaikeuksissanne. Kääntykää pastori Joensuun puoleen, os. Tuomiokirkonk. 22, C., puh. 5314. Palvelukset ilmaisia. Tampereen Kaupunkilähetys. (Aamulehti 19.11.1945.)

Tästä pastori Matti Joensuun (1915–2003) liikuttavasta lehti-ilmoituksesta sai alkunsa kirkon perheneuvontatyö 1940-luvulla (ks. Viika 1994). Sodan aikana ja sen loputtua kirkon piirissä havahduttiin avioerojen jyrkkään lisääntymiseen. Yli 5 000 avioeron määrää vuodessa (Elovainio 1977;

Mahkonen 1980; Viika 1994) pidettiin tuolloin hälyttävänä. 2010-luvun lehti-ilmoitus ei sisällä enää kiihkeää vetoomusta avioerosta pidättäytymiseen. Apuaan ei tarjoa pastori, vaan Ensi- ja turvakotien liiton ylläpitämä Neuvokeskus: ”Miten erosta selviää? Tule eroneuvon tänään klo 17.30. www.neuvokeskus.fi” (HS 15.5.2012). Tässä puhutellaan eroa harkitsevien lisäksi myös jo eronneita tai eroamassa olevia. Kaikkia näitä on huomattavasti enemmän nyt kuin 1940-luvulla. Vuonna 2012 Suomessa myönnettiin 13 040 avioeroa (Tilastokeskus), suunnilleen saman verran kuin vuosina 1931–1940 yhteensä (Gulin 1945, 7).

Ei ole liioittelua väittää, että historian saatossa avioero on käynyt läpi valtavan moraalisen, uskonnollisen ja oikeudellisen vallankumouksen (Stone 1990, 422). Perheen pysyvyyttä uhkaavasta yhteiskunnallisesta kysymyksestä on historian saatossa kuljettu kohti kenen tahansa normaaliin elämänkulkuun mahtuvaa haastavaa elämänvaihetta, jota tukemaan ja arvioimaan on syntynyt valtaisa asiantuntijuuksien ja ammattilaisuuksien joukko (Maksimainen 2012). 2010-luvun Suomessa tukea parisuhteeseen ja erosta selviämiseen on mahdollista saada esimerkiksi erilaisilta vastaanotoilta (mm. perheasiain neuvottelukeskuksissa, perheneuvoloissa, (pari)terapioissa, äitiys- ja lastenneuvoloissa), kursseilta, leireiltä, koulutuksista, luennoilta ja vertaisryhmistä mutta myös opaskirjoista, lehdistä, internetsivustoilta ja televisiosta.

Ero sinänsä tai erojen suuret määrät eivät ole enää yhteiskunnallisen huolen ja keskustelun kohteena samalla tavoin kuin viime vuosisadan alkupuoliskolla ja vielä 1970-luvulla. Ongelmaksi ei nykyään ymmärretä eroa sinänsä, vaan ongelmina ja näin ollen myös tukemista edellyttävinä seikkoina nähdään ne monenlaiset perhettä ja yksilöä kohtaavat vaikeudet, jotka suhteen ristiriitatilanteista ja mahdollisesta erosta seuraavat (Morgan 1985, 26–27). Eron seurauksia koskevan huolen ytimessä on ollut ja on edelleen lapsi, jonka tukemiseen

suuri osa avioeroon liittyvästä yhteiskunnallisesta avusta tähtää. Lasten ja aikuisten hyvinvoinnin takaajana nähdään kuitenkin ennen kaikkea perheenjäsenten keskinäisten suhteiden toimivuus, ei niinkään perhe tai avioliitto instituutioina.

Sosiologit ovatkin jo 1940-luvulta lähtien esittäneet tulkintojaan siitä, kuinka länsimainen avioliitto on muuttunut ja muuttumassa instituutiosta suhteeksi (mm. Bellah ym. [1985] 1996; Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Burgess & Locke 1945, 26–27; Cancian 1987; Cherlin 2010; Coontz 2005; Giddens 1991; 1992; 1999; Lewis, Clark & Morgan 1992; Morgan 1985; Parsons & Bales 1955; Shorter 1977). Muutoksella viitataan avioliiton sisäisten tekijöiden nousemiseen ulkoisia tekijöitä tärkeämmiksi (Morgan 1985, 25): avioliiton tunnepuoli ja suhdeluonne ovat korostuneet sosiaalisten ja taloudellisten määreiden kustannuksella. Muutos on liitetty muihin sosiologian tarkastelemiin suuriin muutoksiin kuten kaupungistumiseen, teollistumiseen, yksilöllistymiseen, privatisoitumiseen, maallistumiseen, sukupuolten välisten suhteiden muutoksiin, sukupuolimoraalin muutokseen ja yleiseen tasa-arvokehitykseen (mm. Clark & Haldane 1990, 134; Lewis, Clark & Morgan 1992, 18–21; Nieminen 1951, 305–314). Muutoksen luonnetta sekä sen syitä ja seurauksia on kuvailtu vaihtelevin käsittein, mutta kaiken kaikkiaan tulkinnasta on tullut sosiologiassa laajalti hyväksytty tapa ymmärtää avioliiton muutosta (Lewis, Clark & Morgan 1992, 13–16).

Suoraviivaiseen kehityskulkuun viittaava vastakainasettelu sisältää epäilemättä sekä historiallisesti että sosiologisesti yksinkertaistettuja olettamuksia niin sosiaalisten sidosten kuin yhteiskunnallisen muutoksen luonteesta (Lewis, Clark & Morgan 1992, 12–17; Morgan 1985, 180; Morgan 1991, 126–127). Kiistämätön tosiasia kuitenkin on, että avioliittoa koskevissa ihanteissa painopiste on siirtynyt institutionaalisten ulottuvuuksien painottamisesta avioliittoa suhteena korostavaan ajatteluun (mm.

Clark & Haldane 1990, 47). Avioliitosta on tullut yhä enemmän suhdetta ja sen ylläpitämistä koskeva asia. Varsinkin puheen tasolla muutos on ollut merkittävä: parisuhteesta on tullut avioliittoon nähden yliverainen ja ylihistoriallinen käsite (Maksimainen 2010, 16; ks. myös Giddens 1992, 58; 1999, 59; Morgan 1991, 128). Ei ole liioiteltua myöskään väittää, että nykyaikana parisuhde määrittää yhä enemmän perheen kohtaloa (Jallinoja 2000).

Avioliiton institutionaalista heikentymisestä huolimatta avioituminen ei ole menettänyt radikaalisti suosiotaan eivätkä avioliittoon liittyvät oikeudet ja velvollisuudet ole suinkaan muuttuneet ”tyhjiksi muutoseikoiksi”. Avioliitto ei ole näin ollen menettänyt kulttuurista voimaansa määrittellä suhteita ja erotella niitä toisistaan (mm. Jallinoja 1997, 96). Vaikka 1990-luvulta lähtien käytyä yhteiskunnallista kamppailua samaa sukupuolta olevien avioliitosta voi tulkita merkinä tästä avioliittoinstituution elinvoimasta, kertoo liikeyhdintä tasa-arvoisen liiton puolesta kuitenkin vähintään yhtä paljon avioliiton suhdeluonteesta tärkeydestä: vasta suhteiden ensisijaisuutta korostavassa yhteiskunnassa ovat tulleet mahdollisiksi odotukset siitä, että instituution tulisi palvella suhdetta eikä päinvastoin.

Hieman kärjistäen voikin ehkä väittää, että suhdetta korostavassa yhteiskunnassa avioliitto instituutiona on mahdollista nähdä vain jonkinlaisena tyhjänä muotona. Elävyyden tähän muotoon tuo sisältö, jota edustaa parisuhde. Sisällön korostuminen heijastuu ennen kaikkea siinä valtavassa tiedon ja ymmärryksen kaipuussa, jonka kohdistamme avioliittoon suhteena. Pyrimme ymmärtämään suhteen dynamiikkaa ja sitä, miksi se niin usein johtaa eroon. Haluamme saada sisällön ”toimimaan”. Mutta mitä tämä toimiva sisältö lopulta on ja miksi se on niin tärkeää? Toisin kysyen: miksi parisuhteen hoitaminen on niin tärkeää? Etsin vastausta tähän kysymykseen avioliiton muutoksesta, jota tarkastelen muodon ja sisällön välisenä jännitteenä.

Esittelen aluksi analyysini lähtökohdat ja aineistot, joiden avulla olen tarttunut kysymykseen parisuhteen hoitamisen tärkeydestä. Tämän jälkeen tarkastelen, millä tavoin varhainen avioliittoneuvonta ja perhettä käsitellyt sosiologinen tutkimus osallistuivat 1940- ja 1950-luvuilta lähtien sekä avioliiton muutoksen analysoimiseen että avioliiton aktiiviseen muokkaamiseen. Varsinainen analyysi lähtee liikkeelle nykyaikaisesta parisuhdetyöstä ja sitä elähdyttävästä terapeuttisesta eetoksesta ja peruuttaa sitten varhaisempaan avioliitto-opastukseen.

Avioliitto, parisuhde ja muodon ongelma

Analysoimalla auttamistyön ja neuvonnan eetosta 1940-luvulta 2010-luvulle yritän saada otetta siitä, miksi ja millä tavoin parisuhteen hoitamisesta on tullut niin tavattoman tärkeää. Analysoimani aineisto painottuu nykyaikaiseen parisuhdetyöhön, jonka rinnalla tarkastelen varhaisempaa avioliitto-opastusmateriaalia. Jälkimmäistä aineistoa edustaa kirkon piirissä julkaistu suomalainen opas- ja tietokirjallisuus 1940-luvulta 1970-luvulle sekä kokoelma amerikkalaisia ja englantilaisia asiantuntijakirjoituksia avioliittoneuvonnan varhaisvuosilta. Uudempi aineisto on kerätty kirjoittaessani suomalaista parisuhdetyötä vuosina 2011–2012¹. Suurin osa tästä aineistosta koostuu parisuhdepalveluita tarjoavien tahojen tai niistä tietoa välittävien toimijoiden internetsivustoista (N= 24). Tällaisia tahoja Suomessa ovat lakisääteisiä palveluja tarjoavat kunnalliset toimijat (kasvatus- ja perheneuvontaa tarjoavat perheneuvolat sekä lasten- ja äitiysneuvolat), kirkolliset toimijat (perheasiain neuvottelukeskukset ja kristillinen avioliittotyö), järjestöt ja yhdistykset (mm. Väestöliitto, Kataja ry., Suomen Uusperheellisten Liitto,

1 VTT Anna-Maija Castrénin johtamassa tutkimushankkeessa *Getting Married, Staying Married – the First Years of Marriage and the Therapeutic Work* (2011–2013).

Suomen Pariterapiayhdistys ry.) ja yksityiset palveluntarjoajat (terapeutit, kouluttajat, yritykset).

Kirkon ja seurakuntien sekä erityisesti järjestöjen ja yksityisten palveluntarjoajien sivustoilla parisuhdetta käsiteltiin hyvinkin laajasti. Osassa näistä oli palveluiden esittelyn lisäksi esimerkiksi nettineuvontaa, asiantuntija-artikkeleita, toimintakertomuksia, blogeja, puheita, kannanottoja, lehdistötiedotteita, parisuhdeaiheisia tuotteita markkinoivia verkkokauppoja ja linkkejä muihin parisuhdeaiheisiin sivustoihin. Näiden sivustojen lisäksi aineistoon kuuluu joukko parisuhteen tukemiseen liittyviä lehtijuttuja (22), nettikeskusteluja (viisi keskusteluketjua), tietokirjoja (3), oppimateriaaleja, esitteitä ja hallinnollisia dokumentteja. Kirjoja, Parisuhteen palikat -lehteä ja joitakin kurssisitteitä lukuunottamatta kaikki aineisto on peräisin internetistä. Analyysini avioliiton muutoksesta sisällön ja muodon välisenä jännitteenä tukeutuu yhtäältä Georg Simmelin sosiologiaan ja toisaalta terapeutista yhteiskuntaa käsittelevään sosiologiseen keskusteluun. Terapeutin neuvonnan vahvistumiseen ja länsimaisen yhteiskunnan yleiseen "terapoitumiseen" on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kiinnitetty 1950-luvulta lähtien huomiota (mm. Bellah ym. [1985] 1996; Berger 1965; Furedi 2004; Halmos 1966; Illouz 2008; Kivivuori 1992; Lasch [1979] 1991, 1984; Moskowitz 2001; Nolan 1998; Rieff 1966; Rose 1989 [1999]). Terapeutisella kulttuurilla ja terapeutisella eetoksella tarkoitetaan psykotieteiden maailmasta laajemmalle levinneitä kulttuurisia käytäntöjä, ajattelumalleja, sanastoja ja tekniikoita, jotka ovat muodostuneet olennaisiksi ja arkipäiväisiksi elementeiksi nyky-yksilön itseymmärryksessä (Foucault 1998, 134; Giddens 1992; Pfister & Schnog 1997; Rose 1989 [1999], 264). Parisuhdetyössä terapeutisella näkemyksellä ja tiedolla on keskeinen rooli samaan tapaan kuin yleisemminkin perheeseen kohdistuvassa työssä, jota on luonnehdittu ns. psykososiaalisen näemyksen hallitsemaksi (Vuori 2001; Vuori & Nätkin 2007, 14; ks. myös Yesilova 2007; 2009).

Puhuessani terapeutisuudesta parisuhteen yhteydessä viittaan yksinkertaisesti periaatteeseen, joka erottaa parisuhteen sekä avioliitosta instituutiona että romanttisesta rakkaudesta yhteen liittymisen ihanteena. Terapeutin periaatteen voi kiteyttää *suhteen hoitamiseksi*. Parisuhdetta pitää hoitaa, koska se on niin monimutkainen asia. Olen nimittänyt tällaista monimutkaista suhdetta terapeutiseksi parisuhteeksi, jolla en tarkoita mitään erityistä parisuhteen tyyppiä. Käsitteenä parisuhde on määritelmällisesti terapeutin (Maksimainen 2010, 61). Terapeutin periaatteen avulla pystyn tarkentamaan parisuhteen sisältöä, mutta kysymykseen parisuhteen hoitamisen tärkeydestä se ei vielä auta vastaamaan. Saadakseni otteen tämän sisällön tärkeydestä tarkastelen sitä muotoa, josta sisältö näyttää ikään kuin irtautuneen. Tämä muoto on avioliitto. Tässä kohtaa otan avukseni Simmelin muodon ja sisällön väliselle erottelulle perustuvan formaalin sosiologian, jonka tutkimuskohteena ovat yhteiskunnan muodot (Coser 1971; Noro 1991; 32–42; Simmel 1950, 21–23, 40–53). Tukeudun myös Simmelin luonnehdintoihin avioliiton, dyadin ja rakkauden luonteesta (Oakes 1989; Simmel 1950, 122–138, 324–329; 1955, 44–67, 1984).

Simmelin (Coser 1971, 177; Simmel 1950, 21–22) mukaan yhteiskunta koostuu vuorovaikutuksesta ja sosiologian tehtävä on näiden vuorovaikutuksen muotojen tutkiminen erityisissä historiallisissa ja kulttuurisissa yhteyksissään. Sosiologia ikään kuin eristää muodot inhimillisen vuorovaikutuksen moninaisuudesta (Coser 1971, 180). On kuitenkin muistettava, että muodoilla ei voi olla sisällöstä irrallista, itsenäistä todellisuutta, koska muodot tulevat eläväksi vain sisällön avulla (Coser 1971, 180–181; Simmel 1950, 22). Näin simmeliläinen puhdas sosiologia irrottaa muodon vuorovaikutuksen sisällöistä, jotka itsessään eivät ole sosiaalisia (Simmel 1950, 22). Simmelin (emt., 41) mukaan edes rakkaus itsessään ei ole sosiaalista, se ei siis vielä liitä yksilöitä toisiinsa.

Simmelin mukaan avioliitto sosiaalisena muotona on yksilön ylittävä, objektiivinen muoto. Tällaisena sosiaalisena instituutina sillä voi katsoa olevan voimaa, joka suojaa dyadista suhdetta sen perustavanlaatuiselta hauraudelta. Simmel puhuikin ”todellisesta sosiologisesta tragediasta”, joka dyadia sosiaalisena muotona luonnehtii. Näin dyadin ”ongelmallisuus” on sen muodossa: sen olemassaolo on täysin riippuvainen sen molemmista osapuolista. (Simmel 1950, 124–130.) Näin rakkaussuhteen hauraus ei ole vain psykologista, vaan aidosti sosiologista, dyadin muodosta juontuvaa (Maksimainen 2010, 203). Seuraavassa luvussa käsittelemme, miksi ja millä tavoin avioliiton muutosta instituutiosta suhteeksi on tulkittu paljolti haurastumisen voimistumisena.

Instituutiosta suhteeksi

Avioliitto on ollut sosiaalista sidosta tutkivan sosiologian itseoikeutettu tutkimusaihe ja sosiologialla on perinteisesti ollut merkittävä rooli avioliittoa käsittelevässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. 1950-luvun sosiologisen tutkimuksen esiin nostama idea kumppanuusliitosta vaikutti paljon avioliitosta käytävään keskusteluun ja tutkijoiden huomiot uudenaikaisesta symmetrisemmästä ja tasa-vertaisemmasta avioliitosta (mm. Burgess & Locke 1945; Fletcher 1966; Rapoport 1977) vaikuttivat myös pohdintoihin avioliittoneuvonnan tarpeista ja edellytyksistä (mm. Clark & Haldane 1990, 20–21, 134–135; Finch & Summerfield 1991, 8, 18–26; Lewin, Clark & Morgan 1992, 13–16; Morgan 1985). 1940- ja 1950-luvuilta lähtien laajentumaan lähtenyt avioliittoneuvonta ja sen piirissä esitetyt ajatukset avioliiton luonteesta puolestaan vaikuttivat sosiologisiin keskusteluihin (Morgan 1985, 5).

Vaikka kumppanuusliitto esitettiin jo 1920-luvulla uudenlaisena avioliittoihanteena, vasta sodanjälkeinen aika sosiaalisine ja taloudellisine muutoksineen oli kypsä uudenlaisen ajattelun leviämiseksi (Finch & Summerfield 1991, 7). Optimistista

henkeä ilmentänyt 1950-luvun sosiologinen tutkimus näki kumppanuusavioliiton luontevana seurauksena sodan jälkeisille yhteiskunnallisille muutoksille (emt., 18–20). Kumppanuusliiton ihanne jatkoi myöhemmin kulkuaan 1960- ja 1970-lukujen moninaisuutta korostavan ”liberaalin sosiologian” (Clark & Haldane 1990, 21; myös Morgan 1985, 22, 115) optimistisissa kuvauksissa uuden mallisista suhteista ja ”itse muovattavan elämän mahdollisuudesta” (Morgan 1985, 126; sit. Rapoport 1978, 184). Avioliiton tutkimisessa merkittävää muutosta edusti myös Bergerin ja Kellnerin (1964) mikrososiologista näkökulmaa korostanut tulkinta avioliitosta sosiaalisesti rakentuneena, jaettuna todellisuutena, jossa vastavuoroisella keskustelulla on keskeinen sija.

Mitä avioliiton muutos instituutiosta suhteeksi sitten merkitsi? Esimerkiksi sitä, että sellaiset asiat kuin itsensä toteuttaminen, joustavammat (sukupuoli)roolit sekä kommunikaatio ja läheisyys alkoivat saada yhä enemmän jalansijaa avioliittoa koskevissa kulttuurisissa käsityksissä (Cancian 1987, 46). Avioliiton ytimessä ei ollut enää liiton, vaan suhteen logiikka (Yesilova 2009, 136–146). Aviosuhteen ytimeksi oli muodostunut itseilmaisu ja toisen ymmärtäminen (Helén 1997, 336–337). Moraalinen pohdinta avioliiton edellytyksistä ja yhteiskunnallisista tehtävistä onkin muuntunut terapeuttiseksi pohdinnaksi parisuhteen dynamiikasta ja tunteista. Perheestä ja erityisesti aviosuhteesta on tullut problemaattisia yhteiskuntapolitiittisten käytäntöjen, asiantuntijuustietojen ja hallinnan kohteita (Donzelot 1980; Foucault 1998, 134–135; Helén 1997; Morgan 1985, 33–56; Rose 1989 [1999]; Yesilova 2009).

David Morgan (1985, 23–56) on nimittänyt edellä kuvattua kehitystä avioliiton medikalisoitumiseksi. 1980-luvulle tultaessa tällainen käsitys ongelmallisesta ja tukea tarvitsevasta avioliitosta oli saanut yhä vahvemman jalansijan julkisessa keskustelussa ja yhteiskunnallisessa päätöksens-

teossa. Avioliiton suhdeluonnetta valottanut optimistinen ja liberaali ”populaarisosiologia” kulki käsi kädessä yhä terapeuttisempaan suuntaan kulkeneen avioliittoneuvonnan kanssa.

Anthony Giddensin (1991; 1992) esittämä ”puhtaan suhteen” käsite puolestaan lienee tunnetuin sosiologinen luonnehdinta yksilöllistyneelle yhteiskunnalle ominaisesta läheisen suhteen muodosta. Puhtaalla suhteella Giddens tarkoittaa kahden ihmisen välistä, vahvaan tunteeseen perustuvaa suhdetta, jota eivät määritä ensisijaisesti mitkään taloudelliset tai sosiaaliset instituutiot. Tällaisen suhteen perustana on kommunikaatio, emotionaalinen läheisyys ja luottamus (1991; 1999, 59–61). Puhtaan suhteen kuvauksesta voi löytää edellä mainitun liberaalin sosiologian optimistisen hengen. Giddensin väitettä ihmissuhteiden demokratisoitumisesta onkin kritisoitu voimakkaasti (mm. Evans 2003; Hazleden 2004, 217; Jamiesson 1999; Smart & Neale 1999). Puhdas suhde on kumppanuusavioliiton täysikasvuinen, puhdasverinen jälkeläinen. Se on sosiologinen käsite, joka on voinut syntyä vain avioliiton suhdeluonnetta korostavassa terapeuttisessa yhteiskunnassa. Giddens tekee itsekin tämän yhteyden selväksi korostaessaan asiantuntijuuden, psykologisen ajattelun ja terapeuttisen oma-apukulttuurin tärkeyttä nykymaailmassa (Giddens 1991; 1992).

Avioliiton suhdeluonnetta korostavan ymmärryksen muokkaamisessa ja ylläpitämisessä kirkolla on ollut keskeinen rooli myös Suomessa. Viimeistään 1970-luvulle tultaessa evankelis-luterilaisen kirkon piirissä alkoi voimistua näkemys avioliitosta dynaamisena, muuttuvana suhteena, ei jäykkänä ja staattisena laitoksena (Kuusniemi 1976). Olennaista uudessa ajattelussa oli avioliiton näkeminen prosessina, vuorovaikutussuhteena. Enää ei oltu kiinnostuneita vain avioliiton solmimisen ja avioeron kysymyksistä, vaan avioliitossa elämisestä (emt., 110). Näin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittokäsityksissä tapahtuneet muutokset heijastelivat,

ja mikä tärkeintä, aktiivisesti muokkasivat instituutiosta suhdetta. (Maksimainen 2012, 143–147.)

Kirkollisen näkemyksen muuttumiseen vaikuttivat osaltaan perheneuvontatyöstä saadut kokemukset (Viika 1994). Kirkon perheneuvontatyön perustaja Matti Joensuu (emt., 1959, 12) kirjoitti jo vuonna 1959 ilmestyneessä kirjassaan *Vaikea avioliitto*, että ”tekijä, jonka varassa avioliitto pysyy koossa tai hajoaa, on aikaisempaa paljon suuremmassa määrin puolisoiden keskinäinen suhde”. Kirkon perhepoliittisia periaatteita linjanneessa julkaisussa *Yhteiskunnan ydinsolu* (Suomen ev.lut. kirkko 1974) sama ilmaistiin vielä suuremmin.

Perheen keskeisimmäksi tehtäväksi on tullut läheisten ihmissuhteitten luominen ja ylläpitäminen. (Emt., 9.)

Avioliitto on ihmistä varten eikä ihminen avioliittoa varten. (Emt., 13.)

Moraaliseen järjestykseen pohjautuva kirkollinen avioliittokäsitys antoi näin tilaa yksilöllisyyttä ja emotionaalista yhteyttä korostavalle avioliittokäsitykselle. Samalla muoto joutui antamaan tilaa sällölle ja liiton logiikka suhteen logiikalle. 1970-luvun kirkollisista kirjoituksista aistii samanlaisen toiveikkuuden, joka välittyi useista sosiologisista tutkimuksista 1950-luvulta lähtien. Avioliiton uudesta tehtäväluonteesta tehtiin suoranainen eettinen ohjenuora. (Maksimainen 2012, 146–147.)

Avioliitolla ei ole rakenteellista suojaa. Nykyinen avioliitto on aviopuolisoiden keskinäisen muutosten alainen suhde. Ajankohtainen eettinen ohje on, että aviopuolisoiden tulee itse aktiivisesti rakentaa suhdettaan, mikä yksin takaa nykyisen avioliiton pysyvyyden. (Kuusniemi 1972, 65.)

Aatto Kuusniemi kuvailee oikeastaan tässä Giddensin (1991; 1992) puhtaan suhteen. Näkemys ”suhteen

rakentamisesta” avioliiton pysyvyyden yksinomaaisena takaajana on historiallisesti katsottuna mullistava, kirkon näkemyksenä suorastaan radikaali. Avioeron ymmärtäminen epäonnistumisena, ”oireena avioliiton hajoamistapahtumasta” (Kuusniemi 1972, 64–65), voidaankin lopulta nähdä vain seurauksena uudesta tavasta ymmärtää avioliitto. Kuten Jouko Sihvo (1981, 86) toteaa: ”dynaamisesta avioliittokäsityksestä seuraa johdonmukainen käsitys dynaamisesta avioerosta”.

Yhä useammalla suunnalla yhteiskunnassa avioerot alettiin siis nähdä luontevana ja johdonmukaisena seurauksena avioliiton muuttuneesta luonteesta (ks. Clark & Haldane 1990; Morgan 1985, 26, 180). Suhteeksi muuttuneen avioliiton haurauden nähtiin näin johtuvan sen keskeisistä piirteistä kuten emotionaalisuudesta ja yksilöllisyydestä (Coontz 2005; Kuusniemi 1972, 62; Nieminen 1951, 314).

Avioliitto ei menettänyt tärkeyttään, päinvastoin, siihen kohdistettiin yhä suurempia odotuksia. Tämä oli myös ”liberaalin sosiologian” viesti: ero ja tapahtuu enemmän, mutta ennen kaikkea siksi, että avioliitto suhteena on tullut niin tärkeäksi. Erojen määrät ja näkymä tulevaisuuden avioliitosta herättivät kuitenkin myös kysymyksiä voimistuvan suhdeluonteen seurauksista (Morgan 1985). Tämä huoli oli omiaan vain korostamaan avioliiton sisältöä ja siihen panostamisen tähdellyyttä. Niinpä mitä enemmän avioliiton institutionaali nähtiin vavahtelevan lisääntyneiden erojen myötä, sitä tärkeämmäksi kysymys avioliiton laadusta tuli. Siitä tuli ”kuolemanvakava kysymys”, kuten Clark ja Haldane (1990, 21) toteavat kuvattaessaan avioliittoa käsittelevää yhteiskunnallista keskustelua 1970-luvun Britanniassa. Kuolemanvakavaa ei ollut kuitenkaan ero moraalisenä kysymyksenä, vaan emotionaalisenä selviytymiskamppailuna. Siinä määrin kuin avioliitto on alettu käsittää enemmän suhteena kuin institutionaali, on avioero muuttunut moraalisenä ja yhtei-

söllisestä ongelmasta yksilöitä ja heidän välisiään emotionaalisia suhteita koskevaksi psykologiseksi ongelmaksi. Ero on terapeutin haaste, aivan kuten parisuhdekin (Maksimainen 2012).

Terapeuttinen eetos ja parisuhteen henki

Nykyaikainen parisuhdetyö ei koostu niinkään perheen ja avioliiton tärkeyttä korostavasta yhteiskunnallisesta valistustyöstä, vaan terapeuttisesta tuesta ja parisuhteen lainalaisuuksia valottavasta asiantuntijatiedosta. Avioliittoneuvonnan syntyä ja kehittymistä koskevat sosiologiset tarkastelut tarjoavatkin melko yhdensuuntaisen yleiskuvan siitä, miten alun perin avioliiton pelastamista tavoitteenaan pitänyt ohjaava neuvonta muuttui vähitellen yksilöiden ja parien terapeuttiseksi tukemiseksi (Clark 1991; Clark & Haldane 1990, 99–106; Lewis, Clark & Morgan 1992; Morgan 1985, 29, 37–42; Reiger 1987; Richards & Eliot 1991, 35–37).

Tämän päivän auttajat – perheneuvojat, terapeutit, parisuhdekouluttajat sekä muut perheen tai parisuhteen ammattilaiset ja asiantuntijat – eivät ota kantaa avioeron hyväksyttävyyteen. Auttajat eivät ole suunnannäyttäjiä, heidän tehtävänä on pikemminkin tukea autettavaa kirkastamaan itselleen sitä suuntaa, johon tämä haluaa kulkea. Auttajat eivät ole avioeroja vastaan, korkeintaan parisuhteiden puolesta (Maksimainen 2010). Tukemisen pääpaino on siirtynyt yksiselitteisestä avioeron välttämisestä parisuhteen jatkuvaan tarkkailuun ja hoitamiseen. On hoidettava suhdetta, ja parisuhteen jatkuminen tai sen päättymisen ovat vain seurausta tällaisesta hoitamisesta ja sen onnistumisesta. (Maksimainen 2010, 170.)

Toisin kuin 1950-luvulla, pidämme nykyään itsensä selviytyneinä sitä, että auttaja ei ota kantaa tai anna suoranaisia neuvoja. Vaikka ”avioliittotieteen” (ks. Moskowitz 2001, 70–99) ensiaskeleet oli otettu Amerikassa jo 1900-luvun alussa ja avioliit-

toklinikoita perustettu 1930-luvulla, oli moraalista ohjaavuutta välttelevä terapeutinen asenne kuitenkin enemmän orastava ihanne kuin käytäntö neuvontatyössä vielä 1950-luvulla. Niinpä moraalista asennoitumista vastaan oli argumentoitava. Seuraava lainaus on vuonna 1959 ilmestyneestä artikkelista ”Marriage Counseling and the Mores: A Critique”.

Avioliittoneuvoja ei ole avioliiton pelastaja eikä aviollisen moraalin julistaja. Avioliittoneuvoja on taitava tekniikko. Avioliittoneuvonta antaa teknistä apua aviollisista vaikeuksista ja muista ihmissuhteisiin liittyvistä ongelmista kärsiville ihmisille paljolti samaan tapaan kuin autokorjaamo tarjoaa teknistä apua moottorivikojen ja muiden ongelmien vaivaamille autoille. (Harper 1959, 14, suom. JM.)

Artikkelin kirjoittaja, psykoterapeutti ja avioliittoneuvonnan asiantuntija Robert Harper (1915–2004) painotti, että avioliittoneuvojen on opittava tekemään asioita, koska ne ovat käytännöllisiä ja realistisia – niissä on järkeä – ei siksi, että ne ovat ”oikein” tai ”moraalisia”. (Harper 1959, 14, suom. JM, lainausmerkit alkuperäisessä.) Harperin asennetta voisi kuvata ”Amerikan metodiksi”, jollaiseksi sosiologit Talcott Parsons ja Robert Bales (1955, 25) nimittivät 1950-luvulla yhä vallitsevammaksi tullutta tapaa yrittää ratkaista ongelmia tieteellisen asiantuntija-avun tuella (myös Halmos 1966). He kiinnittävät huomiota valtavaksi muoti-ilmiöksi paisuneeseen tapaan käsitellä ihmisten välisiä suhteita ja inhimillisiä ongelmia ”mielenterveyden” ja psykologian näkökulmasta. Avioliiton huoltotiede korjausoppaineen ja asiantuntevine tekniikkoineen oli tullut jäädäkseen.

Ketkä parisuhdeopastusta sitten tarvitsevat? Väestöliitto on esittänyt, että ”kaikenikäisille parisuhhteessa eläville tulisi tarjota mahdollisuus saada parisuhde- ja seksuaaliterapiaa” ja että

”parisuhdetaitoja olisi opetettava jo koulussa” (Väestöliitto 2011; myös Liljeström 2008).

Jokainen parisuhhteessa elävä tarvitsee tietoa parisuhteen vaiheista ja siitä, miten parisuhde muuttuu vuosien kuluessa. Lasten tultua perheeseen parin yhteinen aika vähenee. Silti parisuhdetta olisi muistettava hoitaa. Parisuhhteesta ja sen onnellisuudesta on paljon tutkimustietoa, jota kuka tahansa voi soveltaa omassa elämässään. (Väestöliitto 2012.)

Parisuhdetyön kenttä on laaja ja potentiaalisia asiakkaita olemme siis me kaikki. Parisuhteen asiantuntijat ja ammattilaiset peräänkuuluttavat näkyvämpää yhteiskunnallista huomiota parisuhdeasioille ja vaativat lisää resursseja parisuhdetyöhön. Parisuhdetyötä tekevän, kirkolliset juuret omaavan Kataja Parisuhdekeskus ry:n ”missio” on:

[...] että ihmiset voivat olla tyytyväisiä parisuhteis- saan ja he pystyvät toimimaan vastavuoroisessa kumppanuudessa. Vaikeuksien tullessa he osaa- vat hakeutua tarvitsemansa tuen piiriin tarpeeksi ajoissa. Tarjolla on riittävästi erilaisia parisuhde- palveluja sekä suhteen vahvistamiseksi että ongelmien korjaamiseksi. (Kataja 2009, 3.)

Jos aikaisemmin yhteiskunnan ”virallinen” huoli kohdistuikin perheeseen kokonaisuutena ja muotona (ks. Yesilova 2007, 48), niin nyt parisuhhteesta on tullut tämän huolen pääkohde. On tuettava ”parisuhdetta, joka on perheen ydinsuhde” (Kataja 2013). Parisuhdetyön asiantuntijat ovat aktiivisesti pyrkineet tuomaan parisuhhteeseen liittyvää terapeutista ymmärrystä osaksi monia perheeseen kohdistuvia yhteiskunnallisia palveluita kuten neuvola-, kasvatus- ja koulutuspalveluita. Mil- laista parisuhteen tukea me sitten tarvitsemme?

Edellä lainattu amerikkalainen psykoterapeutti vertasi kirjoituksessaan avioliittoneuvontaa auton

huoltamiseen. Tällaiset vertauskuvat ovat eläviä myös 2010-luvun suomalaisessa parisuhdetyössä. Parisuhdekursseja mainostetaan ”parisuhteen vuosihuoltona”. Parisuhdetta verrataan taloon, jonka ”perustuksista” on pidettävä huolta. Suomen Uusperheellisten Liitto (2011) mainosti nettisivuillaan *Parisuhteen Lataamislauantait* -päiviä seuraavalla tavalla:

Lataamislauantait tarjoavat uusia löytöjä kaikille sekä itsestä että omasta parisuhteesta. Vain harva meistä on luonnostaan parisuhdemestari, suurin osa tarvitsee siinä apua ja neuvoja. (Suomen Uusperheellisten Liitto 2011.)

Vuonna 2012 seurakuntien tiloissa jaettiin *Parisuhteen palikat* -lehteä, jonka mukaan ”elämän tärkeintä ihmissuhdetta voi ja kannattaa hoitaa” (2011, 3).

Siemenet on kylvetty ja taimet istutettu. Maa on lannoitettu ja kasteltu. Kevätaurinko paistaa ja kesä on tulossa. Innostava alku kauniille puutarhalle. Mutta jokainen multaan kätensä upottanut tietää, miten käsittämättömällä vauhdilla rikkaruohot valtaavat alaa. Ne heikentävät tehokkaasti hentojen taimien elinmahdollisuuksia. Kauniin puutarhan salaisuus on pitkäjänteinen ja säännöllinen hoito. Ja tietysti rikkaruohojen sinnikkäs kitkeminen. Parisuhteen hyvinvointi on samojen lakien alainen. (Parisuhteen palikat 2011.)

Hyvinvointi – yksilöiden, parisuhteen, perheen ja koko yhteiskunnan – on parisuhdetyön avainasana. Kataja tarjoaa ”tukea parisuhteen hyvinvointiin” (Kataja Parisuhdekeskus ry. 2013). Väestöliiton Parisuhdekeskuksen johtaja Heli Vaaranen ja perheterapeutti Keijo Markova puolustavat Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksessa parisuhdetyön tärkeyttä toteamalla, että ”rakkaus ei ole mysteeri”, vaan ”se on ihmisen merkittävän onnen ja hyvinvoinnin lähde” (HS 8.11.2012). Vuonna 2009 annetun neuvolatoimintaa koskevan asetuksen perusteluissa ja soveltamisohjeissa

todetaan, että neuvolassa ”on tärkeää keskustella vanhempien keskinäisen suhteen ja toimivan vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen ja koko perheen hyvinvoinnille” (Asetuksen 380/2009 perustelut ja soveltamisohjeet, 72).

Parisuhdetyön eetos sisältää ajatuksen parisuhteen hyvästä, joka on itsestään selvää, järkeenkäypää hyvää. Mutta viittaako tämä parisuhteen hyvä mihinkään muualle kuin itseensä? Kiinnittykö se johonkin? Kun parisuhde ”toimii” ja ”parisuhdetta hoidetaan”, niin mikä silloin toimii ja mistä pidetään huolta? Puutarhan ja parisuhteen hoitamisen rinnastava retoriikka vihjaa, että parisuhteen hyvä on kuitenkin jonkin muotoista ja että tämä hyvä viittaa myös johonkin itsensä ulkopuoliseen. Mikä kukoistaa kauniissa puutarhassa? Se on selvästikin jotain, jota ei ole mahdollista ilmaista terapeuttisen ymmärryksen kielellä. Parisuhdetyön kieli on nimittäin ennen kaikkea tekniikan kieltä, koska tavoitteista ei voida puhua muutoin kuin yleisiin terapeuttisiin hyveisiin viittaamalla. Neutraalisuutta huokuvan tekniikan ulkopuolelle kurottautuminen näyttäytyisi helposti ei-toivottavana moralismina, jolle terapeuttinen yhteiskunta on tullut äärimmäisen herkäksi (Maksimainen 2012, 151). Terapeuttisella kielellä parisuhdetyön tavoitteista puhutaankin tyyppillisesti näin:

Yhdistyksen tarkoituksena on toimia perheen ja sen yhteistyökyvyn tukemiseksi lisäämällä ihmisten itsetuntemusta, viestintätaitoja ja luovaa ongelmanratkaisua. (Kataja 2013.)

Käsitys avioliitosta jatkuvaa oppimista ja itsetuntemuksen syventämistä edellyttävänä elämäntilana on iskostunut meihin vahvasti. Kirkon perhepolitiikkaa koskevassa julkaisussa *Yhteiskunnan ydinsolu* todettiin jo vuonna 1974: ”Aviosuhde on pitkäaikainen koulu, joka edellyttää puolisoitten persoonallista kasvamista” (Suomen ev.lut. kirkko 1974, 42). Terapeuttisen parisuhdeymmärryksen keskipisteessä onkin tunteva ja puhuva yksilö, joka osaa reflek-

toida omia kokemuksiaan ja tunteitaan ja ilmaista itseään kumppanilleen. Terapeuttisen parisuhteen synonyymina voi pitää parisuhdetyössä usein käytettyä ”toimivan parisuhteen” käsitettä. Se on tyypillinen terapiakulttuurinen käsite siinä mielessä, ettei sitä voi määritellä tarkasti. Parisuhde joko toimii tai ei toimi. Siinä on proosallisesti tiivistäen parisuhteen terapeuttinen logiikka. (Maksimainen 2010.)

Terapeuttisen parisuhteen voikin nähdä avioliiton suhdeluonteena huipentumana: se on irtaantunut avioliiton institutionaalisista ulottuvuuksista omalakisiksi, vain itseensä viittaavaksi periaatteeksi.

Parisuhteelle ei terapeuttisen eetoksen puitteissa ole olemassa mitään myönteisesti määrittyvää päämäärää kuten liiton pysyvyys. Jos pysyvyys on tavoitteena, se tulee terapeuttisen logiikan ulkopuolelta. Käsitys parisuhteesta ongelmaherkkinä elämänalueena huipentuu eroon, koska paradoksaalisesti mutta johdonmukaisesti erossa toteutuu terapeuttiseen ymmärrykseen sisältyvä oletus parisuhteen ongelmallisuudesta. Erosta onkin tullut voimakas symboli parisuhteen monimutkaisuudelle. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että ero olisi terapeuttisen parisuhteen päämäärä. Mutta päämäärä ei ole myöskään eron välttäminen. Juuri tässä on terapeuttisen ymmärryksen voima ja kriitikoiden (mm. Bellah ym. [1985] 1996; Rieff 1966) näkökulmasta sen arveluttavuus: se ei sisällä normatiivista suuntaa parisuhteelle. (Maksimainen 2010, 166–167, 205–206.) Tästä huolimatta parisuhteen hoitamista ja sen toimivuutta pidetään tärkeinä. Miksi? Kysymys saattaa tuntua riensaalta. Kuitenkin juuri tämä kysymys sosiologin on esitettävä. Vastausta on etsittävä sieltä, mistä terapeuttisen parisuhdeymmärryksen ydin systemaattisesti vaikenee: avioliitosta ja sen kestävydestä.

Kestävydestä toimivuuteen

On väärin rikkoa aviolupaus. On rikos pettää puolisoa [...] hajottaa koti lapsilta, jotka kodin menetyksestä saavat koko ikänsä kärsiä sano-

mattomasti. Mutta ei ole väärin paeta helvetistä! Ei ole väärin paeta ihmispetoa! Ei ole väärin paeta sairasmielistä. Ei ole väärin paeta juoppohullua! Ei ole väärin paeta parantumattomasti saastunutta! Eikä ole väärin temmata syyttömät lapset nielevän kuilun pyörteestä! Ei ole! Ei! (Rantamaa 1947, 57.)

Kirkonmiehen moraalinen jyllinä 1940-luvun avioliitto-oppaassa saattaa neutraalisuutta henkivään parisuhdepuheeseen tottuneesta nykylukijasta kuulostaa huvittavalta. Lainauksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole huvittaa, puistattaa tai ihastuttaa, vaan yksinkertaisesti asettaa avioliitto parisuhteen rinnalle tavalla, joka tekee niiden välisen eron selväksi.

Avioliiton normatiivisuutta ei tarvitse etsiä pastori Rantamaan ankaran lohduttavien rivien välistä. Suunta on selvä. Avioliiton idea on kestävä. Avioero on moraalinen onnettomuus ja kollektiivinen tragedia, vaikka joissakin tapauksissa se onkin hyväksyttävä ratkaisu. Sen sijaan parisuhteen päättymistä ei voi arvioida ensisijaisesti moraalisena kysymyksenä, koska parisuhteella ei ole yksilöä ylittävää normatiivista päämäärää. Näin parisuhteen näkökulma sidokseen on tekninen, avioliiton puolestaan moraalinen ja yhteisöllinen.

Sosiaalisena instituutiona avioliittoa määrittävät dyadia laajemmat sidokset lapseen, perheeseen ja yhteiskuntaan. Parisuhteen perusta on sen sijaan yksilössä, yksilön itseymmärryksessä ja kyvyssä kommunikoida. Parisuhteessa korostuvat yksilöllisyys, yksityisyys ja sisäänpäin kääntyneisyys, kun taas avioliitto instituutiona on julkinen, yhteisöön sitova ja muiden tunnustettavaksi tarkoitettu. (Bellah ym. [1985] 1996, 85–89; Burgess ja Locke 1949; Giddens 1999, 59; Nieminen 1951; 1993.) Sosiaalisena instituutiona avioliitto suojelee itse itseään, mutta parisuhde elää yksilöiden välisen läheisyyden varassa.

Parisuhteessa korostuvan kommunikaation tärkeys ei perustu ajatukselle sidosten luomisen

välttämättömyydestä tai yhteisön itseisarvoisuudesta. Se ei pohjautu ajatukselle yhteyden pakottavuudesta, kohtalonomaisuudesta. Parisuhteen periaate eroaa radikaalisti sekä avioliitosta että romanttisen rakkauden ihanteesta. Avioliitto ei kuole kommunikaation puuttumiseen, mutta parisuhdetta ei ole olemassa ilman sitä. (Maksimainen 2010, 61.) Juuri tähän kommunikaation toimivuuteen nykyaikainen parisuhdetyö haluaa tarttua. Sen sijaan avioliiton kannalta kysymys läheisyydestä ja kommunikaatiosta on jotain, jota ”yhteiskunta ei voi valvoa”, korkeintaan ”se tahtoo olettaa tämän olevan olemassa”:

Avioliitto ei ole ainoastaan kahden ihmisen yksityisiä, josta he voivat sopia sydäntensä salaisessa maailmassa. Se on samalla kertaa yhteiskunnallinen tapahtuma, joka mitä keskeisimmin vaikuttaa koko kansakunnan elämään. Monituhatuotisen historiansa aikana yhteiskunta on kalliilla hinnalla koonnut kokemuksia siitä, miten yhteiselämä on rakennettava, jotta se säilyisi edes osapuulleen terveenä. [...] Yhteiskunta ei voi valvoa sitä täysin henkilökohtaista kysymystä, missä määrin kihlakumppanit toisiansa rakastavat ja kuinka syvästi he ovat saavuttaneet sen henki-ruumiillisen tasasuhtaisuuden ja yhteisymmärryksen, jonka tulisi taata kestävä pohja liitolle. Yhteiskunta tahtoo olettaa tämän olevan olemassa. Mutta olipa se olemassa tai ei, joka tapauksessa yhteiskunta vaatii eliniäksi sitovaa sopimusta, jonka pyhyttä yhteiskunta omien elinetujensa nimessä valvoo. (Gulin & Niemi 1955, 33.)

Avioliitossa instituutiona on lopulta kysymys sen hyväksymisestä tai hylkäämisestä, se ei ole muokattavissa. Näin avioliitto on jotain yliyksilöllistä, jotain arvokasta ja pyhää itsessään. (Simmel 1950, 129–130.) Parisuhteessa puolestaan yksilö on ensisijainen, koska parisuhde nähdään kahden erillisen yksilön vapaana yhteenliittymisenä ja kommunikaationa. Näin terapeutin ymmärrys

korostaa muokattavuutta, valinnaisuutta ja yksilöllisyyttä ihmissuhteiden perustana. Avioliitolle olennainen kestävyiden elementti on vaihtunut parisuhteen toimivuudeksi, johon ei sisälly jatkuvuuteen liittyvää normatiivista ulottuvuutta.

Vaikka parisuhteen ytimessä on toimivuus, olisi liioiteltua väittää pysyvyyden ihanteen tyystin väistyneen nykyaikaisen parisuhdetyön eetoksesta. Ensinnäkin parisuhdetyön parissa puhutaan usein ”kestävästä parisuhteesta” korostaen tämän merkitystä lapsille, perheelle ja koko yhteiskunnalle. Toiseksi parisuhdetyön juuret ovat pitkälti varhaisessa avioliittoneuvonnassa, jonka syntymisessä ja legitimoinnissa oli keskeistä huoli avioliiton pysyvyydestä ja lapsista. Väitän kuitenkin, että tämä historiallinen linkki avioliiton tukemisen ja pysyvyyden ihanteen välillä on löystynyt avioliittokäsitysten muuttuessa ja tuen muuntuessa ohjaavasta neuvonnasta terapeutti-empaan suuntaan. Voimallisimmin tämä löystyminen käynnistyi 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin niin sanotun ehkäisevän avioliittotyön muodot kuten erilaiset kurssit ja leirit alkoivat saada yhä enemmän suosiota. Suhteiden vahvistamiseen tähänneen työn myötä toimivuudesta tuli itseisarvo ja kestävydestä korkeintaan toimivuuden (toivottu) seuraus.

Nykyaikaisessa parisuhdetyössä kestävyys – ja näin ollen myös parisuhteen ja yhteisön välinen yhteys – nähdäänkin ennen kaikkea parisuhteen toimivuuden valumisena ympäristönsä. Toimiva parisuhde luo perustan perheen toimivuudelle ja toimiva perhe puolestaan koko yhteiskunnan toimivuudelle. Näin toimivuus eroaa selvästi kestävyiden periaatteesta, jonka perusta ja tavoite ovat yhteisössä. Joustavana määreenä toimivuutta voi toki sovittaa erilaisiin normatiivisiin tavoitteisiin, mutta itsessään se ei tällaista tavoitetta sisällä. Toimivuus onkin hyvä esimerkki terapeuttisesta käsitteestä, jonka käytettävyys perustuu juuri abstraktiuteen ja neutraaliuteen.

Parisuhde laatuna ja tekniikkana on erkaantunut jatkuvuuden kysymyksestä. Toisinaan vaikuttaa siltä, että mitä avuttomampia olemme avioliiton pysyvyyden rikkovan avioeron äärellä, sitä kiivaammin tukeudumme terapeuttiseen parisuhdetekniikan kieleen. Ja mitä kiivaammin tukeudumme tekniikkaan ja sisältöön, sitä sie-tämättömämmältä ja tavoittamattomammalta vaikuttaa avioliitto muotona. Juuri tässä piilee parisuhdetyön paradoksi: muodon murtumisen uhan pohjalta syntynyt avioliittoneuvonta on muuttunut itseisarvoiseksi sisällön parissa toimimiseksi. Sen avulla yritetään epätoivoisesti kannatella muotoa, josta ei suoraan voida puhua.

Kommunikaation ja toimivuuden ihanteelle pohjautuva terapeutin parisuhde tarjoaa yksilölle vahvan autonomiaa, tasavertaisuutta ja emotionaalista täyttymystä korostavan puhettavan (Illouz 1997, 295), mutta sen avulla on hyvin vaikea artikuloida elämän lähtökohtaista sidoksellisuutta (ks. Bellah ym. [1985] 1996, 290–291). Parisuhteen nostaminen inhimillisen sidoksen kohtalonkysymykseksi ja parisuhdetyölle ominainen tapa korostaa parisuhdetta perheen ydinsuhteena ovat tekijöitä, jotka ennemmin jättävät yksilön omilleen ja eristävät kuin sitovat yhteen (Ketokivi 2012, 487; Maksimainen 2010, 129). Näin ajateltuna terapeutin parisuhde ei olekaan sidos, vaan sitä voi pitää eräänlaisena sidoksen ongelman kieltämään pyrkivänä ratkaisuyrityksenä. Nykyaikaisen parisuhdetyön voikin lopulta nähdä taisteluna dyadin lähtökohtaista traagisuutta (ks. Simmel 1950, 124) vastaan.

Terapeutisessa yhteiskunnassa dyadi avautuu käsiteltäväksi pääasiassa psykologiselle ajattelulle ja käytännöille pohjaavan terapeutin ymmärryksen valossa. Dyadi näyttäytyy ennen kaikkea sisällön ongelmana, josta lähinnä sisällön asiantuntijoilla kuten parisuhdetyön ammattilaisilla on painavaa sanottavaa. Simmelin esittämässä tieteen välisessä työnjaossa sisältö kuuluukin enem-

män psykologian alaan ja muoto sosiologian alaan (Noro 1991, 41–42). Muodon ja sidoksen analyysi puolestaan edellyttää, että emme pysy irrallisen ja erillisen yksilön tasolla ja redusoi sosiologista ongelmaa (sosiaali)psykologiseksi, koska tällöin olisi mahdotonta vastata kysymykseen siitä, mikä sitoo ihmiset yhteen (Elias 1978, 132).

Yhteenliittymisen ehdot eivät määrity ennen sosiaalista, vaan sosiaalisen tapahtumisessa, koska suhteen ”minä” ja ”sinä” syntyvät vasta vastavuoroisuudessa, minän ja sinän kohtaamisessa (Pyyhtinen 2010, 168; Simmel 1950). Terapeutin parisuhde sen sijaan lähtee liikkeelle kahden erillisen yksilön yhteen tulemisesta. Suhteen ajatellaan muodostuvan yksilöiden halujen, tunteiden ja tarpeiden varassa. Mutta nämä ovat yhteenliittymisen sisältöjä, jotka eivät vielä ole vuorovai-kutusta (Simmel 1950, 40–41). Ne eivät suinkaan ole ”vain” sisältöjä, mutta itsessään ne eivät voi kannatella elämää. Simmelin sanoin:

Yhteenliittyminen, oli pa sen alkuperä mikä ta-hansa, muokkautuu itseänsä ylläpitäväksi ja autonomiseksi muodoksi, joka on riippumaton kiinnittymisen alkuperäisistä syistä. Ilman täl-laista vuorovaiikutuksen muotojen tietynlaista jähmeyttä olisi yhteiskunta alituisen vaarassa romahtaa tai muuttua aivan käsittämättömällä tavalla. (Simmel 1950, 380–381, suom. J.M.)

Tässä mielessä parisuhdetyöhön sisältyvä aja-tus sisällön kannattelemasta muodosta tuntuu suorastaan hurjalta. Ylenpalttinen keskustelu parisuhteen dynamiikasta ja hoitamisesta on hämärtänyt sen näkemistä, että suhde ottaa aina muodon. Terapeuttiseen parisuhteeseen sisäl-tyvä pyrkimys työntää ihmisten väliset suhteet yksilöllisen neuvoteltavuuden, läpinäkyvyyden ja järkeilyn piiriin tuottaa vaatimuksen lähes pa-konomaiseen käsittelyyn, vaikka väittäisin, että viime kädessä ihmisiä yhteen sitova voima pake-nee järkeilyä. Sellaisena sidos perustuu ainakin

osittain siihen, että sallimme sen jäädä selittämättömäksi. Ihmisten välisissä suhteissa on kyse paljosta muustakin kuin vapaasta halusta tulla yhteen ja kyvystä hallita tätä yhteyttä.

Rationaalisuuteen pyrkivänä ja yleistettynä tekniikan kielenä parisuhde ei eroa vain avioliitosta, vaan se edustaa myös jotain hyvin vastakkaista verrattuna rakkauteen, joka Simmelin (1984, 181; Oakes 1989, 234–236; myös Arditi 1996; 99; Illouz 2008, 149) ajattelussa kohdistuu aina erityiseen, ei ikinä yleiseen. Läheisyyttä ja emotionaalisuutta korostava terapeutinen parisuhde muistuttaakin oikeastaan suhdetta muukalaiseen, jota Simmel tunnetussa esseessään kuvaa luonteeltaan abstraktiksi: ”muukalaisen kanssa yhteistä ovat vain jotkin yleiset ominaisuudet, kun sen sijaan ihmisen suhde henkilöön, jonka kanssa hän on orgaanisesti sidoksissa, ei rakennu vain yhteiseen yleiseen vaan myös yhteiseen erityiset erot huomioon ottavaan” (Simmel 2005, 80; ks. myös Ketokivi tässä numerossa). Parisuhdeajattelussa yksilöt yleistetään ja erotetaan toisistaan tavalla, joka pahimmillaan avaa oven sellaiseen erillisyyteen ja muukalaisuuden mahdollisuuteen, josta käsin on hyvin vaikea rakentaa erityisten ihmisten välistä kestävää sidosta.

Lopuksi

Olen edellä tulkinnut avioliiton suhdeluonteeseen korostumista siirtymänä muodosta sisältöön. 1960-luvun puolivälistä lähtien suomalaisessakin yhteiskunnassa yleistyneet avioliitot ja avioerot voidaan nähdä konkreettisina esimerkkeinä siitä, mitä suhteen (sisällön) korostumisesta avioliiton (muodon) kustannuksella on seurannut. Institutionaalisesta sääntelystä keventynyt avioliitto on muuttunut sisällöstä raskaaksi suhteeksi. Erottelemalla analyttisesti toisistaan avioliittoa edustavan muodon ja parisuhdetta edustavan sisällön olen koettanut etsiä vastausta kysymykseen parisuhteen hoitamisen merkityksestä. Miksi se on niin tärkeää? Tähän terapeutinen ymmärrys ei anna vastausta, koska

kysymys on normatiivinen, ja sellaisiin kysymyksiin vastaamiseen terapeutinen kieli ei taivu.

Parisuhteen hoitamisesta satoja ja taas satoja kuvauksia lukeneena en osaa vastata kysymykseen muutoin kuin lainaamalla Simmeliä, joka konfliktin sosiologista merkitystä analysoidessaan toteaa avioliitosta seuraavasti: ”ryhmä, jonka tärkein periaate on juuri yhtenäisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne, on uhattuna jokaisesta sisäisestä konfliktista”. Samaan hengenvetoon Simmel kuitenkin jatkaa: ”Toisaalta, tuskin on toista ryhmää, joka voi kestää niin paljon järjetöntä vihaa, täydellistä antipatiaa, yhteentörmäyksiä ja loukkaantumisia hajoomatta ulkonaisesti.” (Simmel 1955, 65–66, suom. JM.) Nykyavioliitto ei ehkä kestä aivan yhtä paljon täydellistä antipatiaa kuin Simmelin aikana, mutta aviollisen konfliktin luonne lienee pohjimmiltaan sama. Kysehän on sidoksen ongelmasta, joka on inhimillisessä elämässä väistämätön ja avioliitossa ehkä sietämättömmillään. Tuskin missään muualla yhteen tuleminen kaippuu ja samaan aikaan tämän saavuttamattomuus tuntuvat yhtä voimakkaasti kuin avioliitossa (Simmel 1950, 128).

Terapeuttisessa yhteiskunnassa konfliktien hoitamisesta puhutaan paljon enemmän kuin ennen. Mutta tavoittaako terapeutinen ymmärrys yhtäältä kahden ihmisen välisen sidoksen haurauden ja toisaalta sen sitkeyden, johon Simmel niin kauniisti viittaa? Simmel kuvaa konfliktia ennen kaikkea sidoksen ja vuorovaikutuksen kysymyksenä. Tällaisena kysymyksenä se on väistämättä myös normatiivinen kysymys. Tasavertaisuuteen ja sisällön neutraalisuuteen pyrkivä terapeutinen parisuhdeymmärrys vähättelee inhimillisen elämän normatiivista luonnetta ja tekee syvästi moraalista kysymyksistä teknisen toimivuuden, kuten puutteellisen kommunikaation, ongelmia. Jos esimerkiksi avioero olisi vain sisällön toimimattomuutta vaille normatiivista ulottuvuutta, tuskin parisuhdetyön perään kuuluttamalle terapeutiselle itsetutkiskelullekaan olisi niin suurta tarvetta (Maksimainen 2012, 149).

Simmelin analyysia sosiaalisen syntymisestä ei pidä tarkastella ensisijaisesti normatiivisen integraation kysymyksenä vaan kysymyksenä vuorovaikutuksen vakiintumisesta pysyvämmiksi muodoiksi (Pyyhäinen 2010, 27). Noron (1991, 172–173) mukaan sosiologia kuitenkin edustaa Simmelille myös positiivista tiedettä moraalista: Simmel ”vuorovaikutuksen käsitteineen ja muoto-sisältöerotteluineen sittenkin liittyy suureen sosiologiseen traditioon, jossa yhteiskunnan integroitumisen ratkaisevaa tekijää haetaan talouden (so. vaihdon) ja politiikan ulkopuolelta affektien ja ennen kaikkea moraalien alueelta”.

Neutraali puhe parisuhteesta kiertää sen, miksi parisuhde on niin merkittävä sidos, että sitä ylipäänsä kannattaa tukea ja hoitaa. Simmelin sosiologian innoittamana esitän, että kahden ihmisen välinen läheinen suhde on aina muotoa koskeva ja sellaisena normatiivinen. Muodon tematiikan välttely ei onnistu poistamaan muodon ongelmaa eletyssä elämässä. Kysymys inhimillisestä sidoksesta ei voi ikinä olla vain tekninen ongelma. Emme koe ”parisuhdevaikeuksia” vain teknisinä parisuhdetaitojen ongelmina vaan mitä suurimmassa määrin myös normatiivisina asioina. Tärkeimpien sidosten vaikeus on ihmisille aito huolenaihe ja sellaisena aina myös moraalinen kysymys (ks. Sayer 2005a, 948; 2005b, 5–12; 2011). Parisuhde on lopulta vain tekniikka ilman suuntaa, sisältö ilman muotoa. Sosiaalisina ja normatiivisina olentoina tarvitsemme sisällölle muodon ja sidokselle suunnan.

Kirjallisuus

- ARDITI, JORGE. 1996. “Simmel’s Theory of Alienation and the Decline of the Nonrational.” *Sociological Theory* 14:2, 93–108.
- ASETUksen 380/2009 PERUSTELUT JA SOVELTAMISOHJEET. Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskelu-terveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-11139.pdf (Luettu 25.5.2010).
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM. 2002. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Lontoo: SAGE.
- BELLAH, ROBERT N., RICHARD MADSEN, WILLIAM M. SULLIVAN, ANN SWIDLER & STEVEN M. TIPTON. [1985] 1996. *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- BERGER, PETER. 1965. “Towards a Sociological Understanding of Psychoanalysis.” *Social Research* 32:1, 26–41.
- BERGER, PETER & HANSFRIED KELLNER. 1964. “Marriage and the Construction of Reality. An Exercise in the Microsociology of Knowledge.” *Diogenes* 12:46, 1–24.
- BURGESS, ERNEST & HARVEY LOCKE. 1945. *The Family. From Institution to Companionship*. New York: American Book Company.
- CANCIAN, FRANCESCA. 1987. *Love in America. Gender and Self-development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHERLIN, ANDREW J. 2010. *The Marriage-go-round. The State of Marriage and the Family in America Today*. New York: Vintage Books.
- COONTZ, STEPHANIE. 2005. *Marriage, a History. How Love Conquered Marriage*. New York: Penguin Books.
- COSER, LEWIS A. [1971] 1977. *Masters of Sociological Thought. Ideas in Historical and Social Context*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- CLARK, DAVID & DOUGLAS HALDANE. 1990. *Wedlocked? Intervention and Research in Marriage*. Cambridge: Polity Press.
- CLARK, DAVID. 1991. “Guidance, Counselling, Therapy. Responses to Marital Problems 1950–90.” *The Sociological Review* 39:4, 765–798.
- DONZELOT, JACQUES. 1980. *The Policing of Families*. Lontoo: Hutchinson.
- ELIAS, NORBERT. [1970] 1978. *What is Sociology?* Lontoo: Hutchinson.
- ELOVAINIO, PÄIVI. 1977. *Mikä särkee avioliiton? Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, Nro 4*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- EVANS, MARY. 2003. *Love. An Unromantic Discussion*. Cambridge: Polity Press.
- FINCH, JANET & PENNY SUMMERFIELD. 1991. “Social Reconstruction and the Emergence of Companionate Marriage, 1945–49.” Teoksessa *Marriage, Domestic Life and Social Change. Writings for Jacqueline Burgoyne*, toim. David Clark. Lontoo: Routledge, 7–32.
- FLETCHER, ROBERT. 1966. *The Family and Marriage in Britain*. Harmondsworth: Penguin.

- FOUCAULT, MICHEL. 1998. *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- FUREDİ, FRANK. 2004. *Therapy Culture. Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*. Lontoo: Routledge.
- GIDDENS, ANTHONY. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, ANTHONY. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, ANTHONY. 1999. *Runaway World. How Globalisation is Reshaping Our Lives*. Lontoo: Profile Books.
- GULIN, E. G. 1945. *Avioero*. Helsinki: Suomen NMKY:n liitto ry.
- GULIN, E.G. & TURO NIEMI. 1955. *Avioliitto. Opaskirja Suomen kodeille*. Helsinki: Otava.
- HALMOS, PAUL. 1966. *The Faith of the Counsellors. A Study in the Theory and Practice of Social Case Work and Psychotherapy*. New York: Schocken Books.
- HARPER, ROBERT. 1959. "Marriage Counseling and the Mores. A Critique." *Marriage and Family Living* 21:1, 13-19.
- HS = HELSINGIN SANOMAT. 8.11.2012. *Rakkaus on ihmisen merkittävin hyvinvoinnin lähde*. Mielpidekirjoitus.
- HAZLEDEN, REBECCA. 2004. "The Pathology of Love in Contemporary Relationship Manuals." *Sociological Review* 52:2, 201-217.
- HELÉN, ILPO. 1997. *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsetuho Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.
- ILLOUZ, EVA. 1997. *Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.
- ILLOUZ, EVA. 2008. *Saving the Modern Soul. Therapy, Emotions and the Culture of Self-Help*. Berkeley: University of California Press.
- JALLINOJA, RIITTA. 1997. *Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- JALLINOJA, RIITTA. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- JAMIESSON, LYNN. 1999. "Intimacy Transformed? A Critical Look at the 'Pure Relationship'." *Sociology* 33:3, 477-494.
- JOENSUU, MATTI. 1959. *Vaikea avioliitto*. Helsinki: WSOY.
- KATAJA PARISUHDEKESKUS RY. 2009. Toimintakertomus. <http://www.katajary.fi/> (Luettu 15.2.2011).
- KATAJA PARISUHDEKESKUS RY. 2013. Etusivu. <http://www.katajary.fi/> (Luettu 18.2.2013).
- KETOKIVI, KAISA. 2012. "The Intimate Couple, Family and the Relational Organization of Close Relationships." *Sociology* 46:3, 473-489.
- KIVIVUORI, JANNE. 1992. *Psykokulttuuri. Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin*. Helsinki: Hanki ja jää.
- KUUSNIEMI, AATTO. 1972. *Avioliiton nykykuva. Avioliittokäsitysten päätyypit nykyisessä mannereurooppalaisessa teologiassa erityiskysymyksenä eronneiden kirkollinen vihkeminen*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos, Sarja A, 15.
- KUUSNIEMI, AATTO. 1976. "Avioliiton dynaaminen luonne viimeaikaisessa teologisessa keskustelussa." Teoksessa *Neuotellen. Perheasiain neuottelukeskusten työntekijät kertovat*, toim. Risto Cantell, Matti Joensuu & Kaarle Viika. Helsinki: Kirjapaja.
- LASCH, CHRISTOPHER. [1979] 1991. *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: Norton.
- LASCH, CHRISTOPHER. 1984. *The Minimal Self. Psychic Survival in Troubled Times*. New York: Norton.
- LEWIS, JANE & DAVID CLARK & DAVID MORGAN. 1992. *Whom God Hath Joined Together. The Work of Marriage Guidance*. Lontoo: Routledge.
- LILJESTRÖM, SARI. 2008. *Parisuhdetaitojen opetus peruskouluihin*. Blogikirjoitus. <http://www.katajary.fi/pariskunnille/blogit/sarin-blogit/parisuhdetaitojen-opetus-peruskouluihin> (Luettu 4.1.2011).
- MAHKONEN, SAMI. 1980. *Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A, 149.
- MAKSIMAINEN, JAANA. 2010. *Parisuhde ja ero. Sosiologinen analyysi terapeuttisesta ymmärryksestä*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010:3. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- MAKSIMAINEN, JAANA. 2012. "Avioeron mieli. Moraalisesta kysymyksestä terapeuttiseksi haasteeksi." Teoksessa *Challenges of Divorce, Interventions and Children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset*, toim. Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 126-156.
- MORGAN, DAVID. 1985. *The Family. Politics and Social Theory*. Lontoo: Routledge.
- MORGAN, DAVID. 1991. "Ideologies of Marriage and Family Life." Teoksessa *Marriage, Domestic Life and Social Change. Writings for Jacqueline Burgoyne*, toim. David Clark. Lontoo: Routledge, 115-138.
- MOSKOWITZ, EVA. 2001. *In Therapy We Trust. America's Obsession with Self Fulfillment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- NIEMINEN, ARMAS. 1951. *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto ja seksuaalikäsitteitä suomalaisen hengenenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Porvoo: WSOY.
- NIEMINEN, ARMAS. 1993. *Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos D 27.
- NOLAN, JAMES L. JR. 1998. *The Therapeutic State. Justifying Government at Century's End*. New York: New York University Press.

- NORO, ARTO. 1991. *Muoto, moderniteetti ja kolmas. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- OAKES, GUY. 1989. "Eros and Modernity. Georg Simmel on Love." Teoksessa *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers*, toim. David Frank & Doyle E. McCarthy. *Contemporary Studies in Sociology* 9, 229–247.
- PARISUHTEEN PALIKAT -LEHTI. 2011. <http://sanomapaino.fi/nakoislehti/parisuhteenpalikat/> (Luettu 2.2.2012).
- PARSONS, TALCOTT & ROBERT F. BALES. 1955. *Family, Socialization and Interaction Process*. New York: The Free Press.
- PFISTER, JOEL & NANCY SCHNOG. 1997. *Inventing the Psychological. Toward a Cultural History of Emotional Life in America*. New Haven: Yale University Press.
- PYYHTINEN, OLLI. 2010. *Simmel and "the Social"*. Lontoo & New York: Palgrave Macmillan.
- RANTAMAA, ANTTI J. 1947. *Onnellinen avioliitto: ystävän sanoja nuorille*. Kuopio: Kuva ja sana.
- RAPOPORT, ROBERT & RHONA RAPOPORT. 1977. *Fathers, Mothers and Others. Towards New Alliances*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- RAPOPORT, ROBERT & RHONA RAPOPORT. 1978. *Working Couples*. New York: Harper & Row.
- REIGER, KERREEN. 1987. "The Coming of Counsellors: The Development of Marriage Guidance in Australia." *Journal of Sociology* 23:3, 375–387.
- RICHARDS, MARTIN & JANE ELLIOT. 1991. "Sex and Marriage in the 1960s and 1970s". Teoksessa *Marriage, Domestic Life and Social Change. Writings for Jacqueline Burgoyne*, toim. David Clark. Lontoo: Routledge, 33–54.
- RIEFF, PHILIP. 1966. *The Triumph of the Therapeutic. Uses of Faith After Freud*. New York: Harper and Row.
- ROSE, NIKOLAS. [1989] 1999. *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. Lontoo: Free Association Books.
- SAYER, ANDREW. 2005a. *Class, Moral Worth and Recognition*. *Sociology* 39:5, 947–963.
- SAYER, ANDREW. 2005b. *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SAYER, ANDREW. 2011. *Why Things Matter to People. Social Science, Values and Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SHORTER, EDWARD. 1977. *The Making of the Modern Family*. New York: Basic Books.
- SIHVO, JOUKO. 1981. *Näkökulma suomalaisten moraaliiin. Avoliitto, avioliitto ja seksi kirkollisessa etiikassa*. Porvoo: WSOY.
- SIMMEL, GEORG. 1950. *The Sociology of Georg Simmel*. Toim. Kurt H. Wolff. New York: Free Press.
- SIMMEL, GEORG. 1955. *Conflict* (käänt. Kurt H. Wolff); *The Web of Group-Affiliations* (käänt. Reinhard Bendix). Glencoe: The Free Press of Glencoe.
- SIMMEL, GEORG. 1984. *On Women, Sexuality, and Love*. Käänt. Guy Oakes. New Haven: Yale University Press.
- SIMMEL, GEORG. 2005. *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Helsinki: Gaudeamus.
- SMART, CAROL & BEN NEALE. 1999. *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press.
- STONE, LAWRENCE. 1990. *Road to Divorce. England 1530–1987*. Oxford: Oxford University Press.
- SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO. 1974. *Yhteiskunnan ydinsolu*. Kirkon yhteiskunnallisen toimikunnan julkaisuja.
- SUOMEN PARITERAPIAYHDISTYS RY. 2010. <http://www.pariterapia.fi/yhdistys.htm> (Luettu 12.8.2010).
- SUOMEN UUSPERHEELLISTEN LIITTO. 2011. <http://www.supli.fi/> (Luettu 21.3.2011).
- TILASTOKESKUS. 2012. *Siviilisäädyn muutokset*. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2012/ssaaty_2012_2013-04-19_tie_001_fi.html (Luettu 15.8.2013).
- VIIKA, KAARLE. 1994. *Kirkon perheneuvonnan viisi vuosikymmentä*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- VUORI, JAANA. 2001. *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- VUORI, JAANA JA NÄTKIN, RITVA (TOIM.) 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- VÄESTÖLIITTO. 2011. *Väestöliiton eduskuntavaaliohjelma 2011*. http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/895464/Eduskuntavaaliohjelma_2011.pdf (Luettu 15.4.2012).
- VÄESTÖLIITTO. 2012. *Tietoa parisuhteesta*. http://www.vaestoliitto.fi/parisuhte/tietoa_parisuhteesta (Luettu 13.11.2012).
- YESILOVA, KATJA. 2007. *Perheen puolesta. Perhekasvatus Suomessa 1970–1990-luvuilla*. Teoksessa *Perhetyön tieto*, toim. Jaana Vuori & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino.
- YESILOVA, KATJA. 2009. *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.